

SALVATORE BONO, *Siciliani nel Maghreb*, Mazara del Vallo 1989, 155 sayfa. Eserin nâşiri: Liceo Ginnasio "Gian Giacomo Adria," di Mazara del Vallo. Yayınlandığı serinin adı: Quaderni del Corso, "Al-İmâm al-Mâzârî", 19.

İtalyan tarihçiler arasında, Kuzey Afrika üzerinde yaptığı çalışmaları ile tanınan müellif, bir kısım makalesini ve ayrıca hazırlayıp da dergilere vermediği makalelerinin bir derlemesini, İtalya'da İslâm medeniyetinin özelliklerini yıllardan beri araştırmakta olan bir bilim merkezi tarafından neşrini sağlamıştır. Eserin başlığı da; "Mağrib Topraklarında Sicilyalı-lar" başlığını taşımaktadır. Böylece Sicilya adasında bulunan cemiyetin de yayın siyasetinden uzaklaşmamıştır. Uzun süren bir Arap-İslâm yönetimi altında bulunan Sicilya adasında, her ne kadar hatıraların ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmiş ise de, yok etmek şöyle dursun, geçen asırdan beri çok seviyeli neşriyat yapılmaktadır. Bunların üzerine bir fırsat bulduğum zaman dönme arzusunda'yım. Fakat bu arada sayın Profesör Salvatore Bono tarafından meydana getirilen eser üzerinde durmak istedim. Dolaylı da olsa tarihimiz üzerinde son derece değerli eserler veren, velût bir kişi olarak tanınan müellifin makalelerindeki özellikleri özetlemeyi geciktirmemiş bulunuyorum. Mağrib diye adlandırılan ve batı dillerinde de benimsenen tabir onbeşinci yüzyıl Osmanlı vesikalarından da anlaşıldığı üzere, Mısır topraklarının batı kesiminde kalan yörelere verilmiş ve böylece günümüzde bile kullanılan ibare, siyasi alanda yerini bulduğu gibi bilimsel çalışmalar için de bir sınır meydana getirmiş. Salvatore Bono da Mağrib doğumlu bir araştırmacıdır. Ülkesinin siyasi davranışı yerine ilim âleminde yarattığı geleneğin bir uzantısıdır. Kendisi de giriş kısmında bu kitabı meydana getiriş özelliğini şöyle sıralamıştır: "İlmî araştırmalarının ana konuları Yeniçağ döneminde Akdeniz tarihi, bu arada geçen korsanlık savaşları, kölelik, bir kıyıda karşı kıyıya geçen insan ve çeşitli eşya üzerinde durmamdır. Bundan dolayı da devamlı olarak denizleri, kıyıları, limanları ve ayrıca Sicilya adasının tanınmış veyahut da tanınmamış kişileri üzerinde durdum. Bunu da incelerken hep karşı tarafta bulunan Mağrib toprakları ile olan ilişkileri ihmal etmedim. Çünkü bunu yaptığım sırada hem araştırma alanlarımı genişlettim hem de aile hayat ve tarihimi de beraberimde yaşadım." Müellif çalışmalarını daha başka vesilelerle kendisinden istenen makale, ansiklopedi maddesi, müşterek eserlerde de sürdürmekle beraber, özlenen devasa eserini henüz tamamlamadı. Gene de yazdıkları ile alanı tarih literatüründe haklı bir yer edinmekle beraber dağınık kalan makalelerin, bazı hallerde unutulma ve çoğu araştırmacının dikkatinden kaçma ihtimali de vardır. Bu tereddüdlere karşısında, kendisine önerilen makaleleri birleştirme niyetini geri çevirmeyen S.Bono, Mazara del Vallo denilen yerde uzun zamandan beri faaliyette bulunan araştırma merkezinin dizisi içinde yayınlarının çıkmasını onaylamıştır. Enstitü, Mazara şehrinde yetişmiş bir İslâm hukukçusunun adını taşımaktadır. Adanın İslâm döneminde yetişen kültür, bilim ve siyaset adamlarına armağan edilen araştırmaların yayınına sağlaması, dar bir ilgili çevrede kalmakla beraber hiç de ihmal edilmeyen bir araştırma hâlesi meydana gelmektedir. Bu çabaya katkılarda, bulunan ve geleneği devam ettiren Bono'nun çalışmaları şunlardır:

1 — Schiavi Nelle Città Corsare, s.13-42.

"Korsanların kentlerindeki tutsaklar" başlığını taşıyan bu makalede, başta Sicilya adası olmak üzere, muhtelif İtalyan kentlerinden Afrika'nın kuzey kesimlerindeki kentlere zorla

götürülen kişiler üzerinde durulmuştur. Bunların kurtarıma çabaları ve meydana getirilen dinî kuruluşlar incelenmiştir. Her bir kölenin kurtuluş için gösterdiği ümitsiz çaba da belgelere göre ele alınmıştır.

2 — Da Siciliani a Barbareschi, s.43-58.

Derlemenin, Türk tarihi açısından en mühim kısmıdır. Ülkesinden kalkıp İslam devletleri ve bu arada Osmanlı hizmetinde çalışan Avrupa'lılar üzerinde durulmaktadır. Tercüme edilmesi daha faydalı olacak bu kısım Kuzey Afrika tarihinde Sardunyalı Hasan, Usta Murad gibi isim bırakmış denizciler ve Uluç Ali Paşa gibi kişilerden başka, adları artık tarihin derinliğinde kalmış fakat en azından izleri ve hakkında istatistik bilgisi çıkarılan kişiler üzerinde inceleme yapılmış. Kitabın özelliğinden dolayı da Sicilya adasından gelen kişilere özel yer verilmiştir. Onaltıncı yüzyılın sonlarında, şimdiki Cezayir taraflarında 20 ile 25 bin arasında tutsak bulunuyordu ve bunlardan en az 6 bini müslümanlığı kabul etti. 1584 ile 1586 yılları arasında, ele geçen belgelere ve sıkı bir tenkit süzgecinden geçirilmesinden sonra 233 tutsak sahibi Avrupa kökenli kişi saptanmış. Bunlardan 24'ünün İtalyan olduğu ve Sicilya'nın Trapani şehrinde olan ve Memi adını benimsemiş bir kişinin mevcut olduğu görülmektedir. 33 kaptandan 15'i müslümanlığı sonradan kabul eden dönemlerden idi ve Cafer Reis ile Messina'lı Hasan Reis aralarında en tanınmış olanlarıydı. Bu rakamlar daha başka vesileler ile uzanıp gider. Bununla beraber varılan sonuç, Türk kesimine geçmek isteyenlerin sayısı her zaman fazla idi. İspanyol zulmü ve Türk topraklarındaki kazanç imkânlarının çokluğu, macera arayan ve bu arada zengin olmak isteyenlerin gelmek istediği memleket idi. Onaltıncı yüzyıl ile onyedinci yüzyıl arasındaki çok küçük bir evre içerisinde bile, dönemler Tunus denilen topraklarda çok imtiyazlı duruma geçmişlerdi. Bunlardan en tanınmış Cenova'lı Osta Morat'dır. 1637 ile 1640 yılları arasında Dayı makamına çıkan bu zatın ilk yıllarında deniz komutanlığı görevinde de bulunduğu sabit idi. Sicilya kökenliler de bu paylaşma esnasında kendilerine özel yerler sağladılar ve bunu yaparken epey yararlılık gösterdiler. Bütün bölümü dolduran usta denizcilerin oynadıkları sosyal rol de eksik değildir. Bu kısımdan sonra genellikle kişiler üzerinde durulmuştur. Bu kişilerin yarattıkları olayların eksenini etrafında gelişen birtakım olaylar ele alınmıştır. Burada sunulan bazı bilgiler bir an birbirinin tekrarı gibi görünmekle beraber müellif böyle bir durumu engellemek için kitabının en sonuna aktardığı kaynak bilgisi sayesinde okuyanlara ve sonradan bu alanlarda araştırma yapacak kişilere yeterli kaynağı göstermiş bulunmaktadır. Böylece Akdeniz'deki belirli korsanlık evrelerini incelemekle, ülkesine yaptığı mühim bir katkıdan sonra Akdeniz havzasının insanlık tarihindeki yerini bir kere daha ortaya koymuş bulunmaktadır. Böyle bir çalışma sırasında kendi ailesi hakkında karşılaştığı bilgileri de ihmal etmemiş ve babasının Libya'daki faaliyeti üzerinde de ehemmiyetle bilgiler topladığı gibi o devirde İtalya'dan gelen sair memurlar üzerinde durup ülkesinin dış siyasetini de aydınlatmaya gayret etmiştir. Bu çalışmasından dolayı kendisine olduğu kadar yetiştiği ortama da güzel bir katkı kazandıran sayın Salvatore Bono, bir kere daha yeteneğini ispat etmiş bulunmaktadır.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU